

חמור חל על איסור של פסולי המוקדשין, שהרי אף לאחר פדיונו יש בהן איסור גיזה ועבודה.

או דילמא: כיון דלא תפיס פדיונו ואין הפדיון נאסר כמו פטר החמור עצמו, אם כן אפקועי איסורא בעלמא הוא, ואין כאן איסור שחל על איסור. (23)

אמר רב מרי בריה דרב כהנא:

מי זוטרי מאי דכתיב בהו "כצבי וכאיל" וכי מילתא זוטרתא היא מה שדימתה התורה את פסולי המוקדשין לצבי ואיל, וכמאמר הכתוב — דברים יב, גבי פסולי המוקדשין — "הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל"?! ולמדנו: מה צבי ואיל אין פודין בהם, אף פסולי המוקדשין אין פודין בהם.

מוסיפה הגמרא: השתא דאתית להכי [עכשיו שבאנו לידי המידה הזאת] ללמוד

שאינן פודין בפסולי המוקדשין משום שדימתה אותם התורה לצבי ואיל]; אם כן:

אפילו לרבי שמעון — המתיר פטר חמור יב-ב בהנאה, ואין שייך לדון בפדיונו משום איסור חל על איסור — נמי אין פודין בפסולי המוקדשין, ומשום דצבי ואיל כתיב בהו. (1)

איבעיא להו: מהו לפרות פטר חמור בכהמת שביעית, כלומר, בבהמה שניקחה בפירות שביעית, שאף היא נתפסת בקדושת שביעית.

ומפרשת הגמרא את הספק:

פטר חמור ודאי [שאינן ספק בחיוב פדיונו] לא תיבעי לך שאין פודין אותו בבהמת שביעית, שהרי "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" אמר רחמנא [ויקרא כה ו], ולא נועדו פירות שביעית לסחורה, וזה שפודה פטר חמור וצריך ליתנו לכהן, הרי נמצא

23. האחרונים תמהו על ספק הגמרא, כי היות ואין הפדיון נתפס בקדושתו של פטר החמור, הרי פשוט הוא שאין כאן משום איסור חל על איסור!?

ובאהל משה כתב בשם הרב אלחנן וסרמן זצ"ל, דאף על פי שאין חל שום איסור על השה, מכל מקום כל מעשה פדיון צריך להיעשות באופן שיוכל לחול איסור ההנאה על הפדיון, ואם אין איסור חל על איסור אין כאן מעשה פדיון כלל; והביא בשם הגר"ז שהסכים עם זה, וראה עוד שם; [ולא הובא שם לבאר מה הם צדדי הגמרא בספק זה; ויש להעיר עוד, דכל זה ניחא דוקא אם פדיון האיסור אינו קשור בדין זכיית הכהנים, אבל אם קשור הוא בדין זכיית הכהנים — וכבר הובאה חקירה זו מספר פעמים

בהערות — אם כן באמת אין זה פדיון ככל הפדיונות, אלא שאיסורו של פטר החמור נפקע כאשר מתקיימת מצות הנתינה, ואין צריך שיהא שייך חלות איסור על הפדיון].

ובראשית בכורים ביאר, שספק הגמרא הוא: האם שה הפדיון מותר משום שלא חל עליו האיסור, או שמא אכן חל עליו האיסור אלא שנפקע האיסור מיד וכעין שמצינו בנדרים עה "מיחל חלין ובטלין", ראה עוד שם.

1. ביארו האחרונים, שחילוק יש בין ספק הגמרא בפסולי המוקדשין, לבין ספיקות הגמרא בבן פקועה ובנדמה, שהרי בבן פקועה ובנדמה הספק הוא אם יש להם דין שה לפדות עליו, אבל אם שוים הם כערך החמור ודאי שפדיונו

שקונה בהם חמור שאינו ראוי לאכילה.⁽²⁾

כי תיבעי לך, האיבעיא אינה אלא כשפודה בה פטר חמור **ספק**, כגון שילדה אמו זכר ונקיבה, ואין ידוע מי קודם, ואשר נתבאר במשנתנו, שמפריש טלה כדי להפקיע את איסורו, והרי הוא לעצמו.

מוסיפה הגמרא לפרש:

ואליבא דרבי שמעון הסובר פטר חמור מותר בהנאה **לא תיבעי לך**, דהרי לית ליה כלל חיוב פדיון **בספק**, וכפי שנתבאר בגמרא לעיל ט ב.

כי תיבעי לך אליבא דרבי יהודה, המחייב פדיון מספק להפקיע את האיסור, בזה הוא דתיבעי לך: **מאי** הוא הדין אם יכול לפדותו בה או לא? וצדדי הספק הם:

האם נאמר: **כיון דמפריש טלה** ואינו נותנו לכהן אלא הוא לעצמו, אם כן "לאכלה" **קרינא ביה**.

או דילמא: **כיון דכמה דלא מפקע איסוריה לא מישתרי** [היות וזקוק הוא לפדיון כדי להפקיע את האיסור], **כסחורה דמי** ואסור.⁽³⁾

ב. נוקשה, למה לא פירש רש"י דחשוב סחורה משום שנמצא פורע חובו לכהן בפירות שביעית, שהוא אסור משום "לאכלה ולא לסחורה", ראה רמב"ם שמיטה ויובל ו י, ובמהר"י קורקוס שם].

3. א. בפשוטו, ספק הגמרא הוא: האם רק פדיון המזכה זכות ממנונית, הוא חשוב סחורה, אבל כשפטר החמור הוא שלו, אלא שלא היה לו בו היתר הנאה, ובפדיון ניתר לו בהנאה, זה לא מיקרי סחורה, או שמא אף זה סחורה מיקרי, וכלשון רבינו גרשום "וכסחורה דמי, שקונה הנאתו בהאי שה, ואסור".

אך יש לתמוה: דבמהרי"ט **אלגאזי** [ח ז ד"ה וצריך לומר] כתב: דאין שום זכות לכהן בגוף הפטר חמור אפילו בשיעור השה, כמו שאין זכות לכהן בשיעור חמש סלעים בבכור אדם, אלא חיוב הוא שחיבה תורה לבעלים שיפדנו בשה, והנכסים משועבדים לפדיון הפטר חמור, אבל בגופו אין שום זכות. ולפי זה בפשוטו אין מקום לכל מה שנתבאר בביאור סוגייתנו.

ואכן בקהלות **יעקב** סימן יב כתב, שמלשון הגמרא נראה, שהספק הוא: מה הוא גדר איסור "לאכלה" ולא לסחורה, אם הקפידא הוא עשיית הסחורה, אף על פי שבסחורה זו אינו מפקיע

פדוי, שהרי לא גרע משילקי שפודין בו בשויו, וכרש"י בעמוד א. מה שאין כן בפסולי המוקדשין, הספק הוא אפילו בשויו, כיון שאין איסור חל על איסור.

אך הקשה **בראשית בכורים**: איך פושטת הגמרא את הספק מצבי ואיל, והרי צבי ואיל עצמם אם היו שוים כערך החמור היו פודין בהם, ואכתי יש מקום להסתפק אם פודים בפסולי המוקדשין השוים כערך החמור, ומשום שיש לומר אין איסור חל על איסור. וראה בזה שם **ובחזון איש** בכורות יז יב. **ובשפת אמת** כתב, שצריך עיון גדול ליישב את זה.

2. א. לשון רש"י הוא: ודאי לא תיבעי לך, דכיון דבעי למיתב פדיונו לכהן — לא פריק ליה, ד"לאכלה" אמר רחמנא, ולא לסחורה, ונמצא זה קונה חמור בפירות שביעית שאינו ראוי לאכילה. ופשטות כוונתו היא, שבפדיון של פטר חמור ודאי הרי זה קונה את החמור קנין ממוני שלא היה לו בו מתחילה, וזו היא הסחורה שאסורה בפירות שביעית. והיינו דמחלקינן בין ודאי לספק, כי בספק פקע זכות הכהן, ואין הפדיון אלא הפקעת איסור. וראה מה שיתבאר בזה בהמשך הענין בהערות.

תא שמע: דאמר רב חסדא:

בהמת שביעית אין פודין בה את הודאי,
אבל פודין בה את הספק. (4)

ואמר עוד רב חסדא:

בהמת שביעית טהורה פטורה מן הבכורה,

וחייבת במתנות זרוע לחיים וקיבה לכהן
כשאר בהמות.

ומפרשינן: פטורה מן הבכורה משום
ש"לאכלה" אמר רחמנא בפירות שביעית
ולא לשריפה, והרי אימורי הבכור נשרפים
על גבי המזבח. (5)

ומשנה למלך שם. ועיין קידושין נב א תוספות
ד"ה המקדש, כתבו בהדיא, אף על גב דלאכלה
ולא לסחורה, מכל מקום בדיעבד המקח קיים,
ועיין תוספות עבודה זרה סב א ד"ה נמצא.

[מיהו מלשון הרמב"ם (ביכורים פרק יב)
שכתב בהלכה ט גבי נדמה: אין פודין בשה
הדומה לאחר, ואם פדה פדוי. ואילו בהלכה יא
כתב: שה שלקחו מדמי שביעית אין פודין בו
את הודאי, ולא הזכיר שאם פדה – פדוי, יש
לדקדק קצת שלא כהמנ"ח. [ויתכן, שהטעם בזה
הוא, דמשום "לאכלה ולא לסחורה" הוי פסול
שאינן ראוי לפדיון. וכעין המשך דברי רב חסדא,
דמשום "לאכלה ולא לשריפה" הוי פטור מעיקר
דין בכורה (והרמב"ם כתב משום לאכלה ולא
לסחורה), וגבי חלה הוי פטור מעיקר דין חלה,
כיון שאם ייטמא יהא טעון שריפה, והתורה
אמרה לאכלה ולא לשריפה. ולפי זה יש ליישב,
למה נסתפקה הגמרא בבהמת שביעית דוקא ולא
בפדייה בפירות שביעית בשויו של החמור, (ראה
הערה לעיל), כי בשויו, אף שלכתחילה יש
להסתפק, מכל מקום בדיעבד יהא פדוי, שאין
שייך פסולים בפדיון בשויו שהכל כשר בו, וכמו
שאינן שייך בקידושי אשה. מה שאין כן כשפודה
מדין שה, בזה שייך פסולים, שאפילו בדיעבד
אינו פדוי. אחרונים].

5. א. מהרי"ט אלגאזי [הלכות חלה ב יג]
נתקשה: אפילו אם תמצי לומר ד"לאכלה" ולא
לסחורה מצות עשה היא, מכל מקום הרי עשה
של הקטרת אימורין הוא עשה אלים, כיון דכל

מגברא זה את ה"לאכלה", כגון הכא שבתר
פדיונו אכתי נשאר הטלה אצלו ויכול לקיים בו
לאכלה כמקודם, או דילמא איסור לאכלה ולא
לסחורה הוא, רק סחורה כזו שמחמתה נדחה
ממנו ה"לאכלה" כגון פדיון ודאי שמפאת זה
צריך ליתנו לכהן, ולא יכול גברא זה לקיים בו
"לאכלה".

ומבואר מדבריו, שהחילוק בין ודאי לספק
הוא משום שזה ניתן לכהן, וזה אינו ניתן. ולפי
פירושו יתכן, דגם בודאי הטעם דחשיב סחורה
אינו משום שקונה איזה קנין ממוני בחמור, אלא
משום שמפקיע ממנו את איסור ההנאה, וכמו
בספק. [ומיהו, ממה שהצריך רבינו גרשום לפרש
את סברתו רק לפי הצד שאף בספק אסור,
משמע שבפדיון פטר חמור ודאי הוי סחורה
שלא מטעם זה].

ב. נתקשו האחרונים: למה הצרכה הגמרא
לתלות את ספיקה בפודה בבהמת שביעית,
דהיינו שמכר פירות שביעית וקנה בהמה, ולא
נסתפקה במי שפודה פטר חמור בשויו בפירות
שביעית עצמם, שהרי כשפודה בשויו אין צריך
שיפדה דוקא בשה!! וראה באהל משה בשם
ספר שי למורא. [וראה מה שנרשם במוסגר
בהערה הבאה].

4. כתב המנחת חינוך [מצוה כב אות ז]: שאף
אם פדה פטר חמור ודאי בבהמת שביעית פדיונו
פדוי, וכמו דאסור לקדש אשה מדמי שביעית
כמבואר בירושלמי ומובא בר"ש, ומכל מקום
בדיעבד מקודשת, עיין רמב"ם אישות ה ג,

והייבת במתנות משום ד"לאכלה" קרינא בה, שהמתנות ניתנים לכהן לאכילה.

מיתיבי ממה ששינו במסכת שביעית ט ט: האוכל מעיפת שביעית עד שלא הורמה

שהבכור הוא תם וראוי להקרבה, אם שחטו בחוץ חייב כרת כדין שחטי חוץ, ואיך אנו מתירין לשחוט אותו בחוץ בלי מום מפני עשה ד"לאכלה" ולא לשריפה, ולא אמרין דלית עשה דבכור דאלים הוא, ולידחי עשה ד"לאכלה" דשביעית.

וכעין קושיא זו הקשה בטורי אבן ראש השנה דף ל, על המבואר במנחות פד א, שאי אפשר להקריב עומר מפירות שביעית, משום ש"לאכלה" אמר רחמנא ולא לשריפה, והקשה: יבוא עשה דרבים, וידחה לאו הבא מכלל עשה ד"לאכלה" ולא לשריפה.

ובקהלות יעקב ביצה סימן ה, כתב ליישב קושיית הטורי אבן: דינא ד"לאכלה" ולא לשריפה, אין זה בגדר איסור בלבד על שריפת הקרבן, אלא הוא בגדר פסול, שהדבר שאסור בשריפה להדיוט פסול לגבוה, ואולי הוא כענין "ממשקה ישראל", דכל שאסור באכילה להדיוט פסול להקרבה לגבוה, הכי נמי כל שאסור לשריפה להדיוט פסול להקרבה לגבוה, ואין קדושה נתפסת בו כלל, שהרי אם לא כן, אלא איסור הוא האוסרו, אם כן למה פטור מן הבכורה, יקדש וירעה עד שיסתאב, ועוד, שהרי גם על בעל מום חלה קדושת בכורה אף על פי שאינו ראוי להקרבה, [ראה הגהות המהרש"ם שהקשה כן], ובהכרח, דמה שאינו ראוי לשריפה להדיוט, זה מעכבו מעצם חלות קדושת בכורה. והיות והוא פסול ולא איסור, לא שייך לומר בזה עשה דוחה לא תעשה, כמו שכתבו התוספות במנחות מט ב ד"ה ת"ל. וראה עוד מה שכתבו אחרונים אחרים — המובאים בהערות על מהריט"א הנדפס מחדש — בישוב קושיית מהרי"ט אלגאזי.

[ויש להוסיף ביאור, דודאי גם מהרי"ט

אלגאזי סובר שהוא בגדר פטור, וכאשר מוכרח מהא דפטרינן ליה מחלה, כיון שאם ייטמא יהא טעון שריפה. אלא שלשיטתו הפטור הוא משום שיהא אסור לקיים בו שריפת אימורין, או שריפת חלה שנטמאה, ואם כן, אם יהיה הדין שעשה דוחה לא תעשה אין סיבה לפטור, ולהקהלות יעקב טעם הפטור אינו משום האיסור, אלא משום שהוא כעין פסול ממשקה ישראל. ו. בביאורו, כיצד יבאר טעם הפטור בחלה. ומאידך מתישב בביאורו מה שהעיר הרש"ש: הרי אכילת מזבח שמה אכילה. אלא שבהמשך דבריו כתב הרש"ש דאפילו אכילת אש דהדיוט מיקר אכילה, ראה שם].

ב. לשון הרמב"ם [בכורות ה ט]: הלוקח בהמה מפירות שביעית, הרי זו פטורה מן הבכורה, לפי שאינו רשאי לסחור בפירות שביעית, שהרי נאמר בה ... לאכלה, ולא לסחורה. ואם תהיה חייבת בכורה, הרי זה משתכר בבכור שהרי יצא מתורת פירות שביעית. וכבר השיג הראב"ד על דברי הרמב"ם, שטעמו הוא שלא כמבואר בסוגייתנו. וכתבו המפרשים, שגירסת הרמב"ם בגמרא היתה כדבריו.

ופירש הכסף משנה את מה שכתב הרמב"ם שהוא משתכר בבכור: היינו לומר שאינו חייב לבערו בזמן הביעור, ונותנו לכהן ויש לו טובת הנאה. והוסיף ביאור במהרי"ט אלגאזי [הלכות חלה ב יא]: דכיון דסבירא ליה להרמב"ם, דבזמן הביעור אם לא מצא אוכלין שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן בכל דבר שמאבד, וכמו שכתב הרמב"ם שמיטה ויובל ז ג, ואם נאמר שיהיה לו קדושת בכור, אם עבר ולא הקריבו קודם הביעור, הרי שאחר הביעור לא יוכל להקריבו וצריך שריפה או לאבדו, וזה אי אפשר, דאסור לשרוף ולהפסיד קדשים כשירים

כשם שהיא חייבת בחלה! (9)

ומשנינן: **התם** גבי חלה עיקר החלה לאכילה עומד, ורק אם טיטמא עומדת היא לשריפה, ולכן אין זו סיבה שלא לחייב את העיסה מעיקרה בחלה, אבל **הכא** גבי בכורה הרי עיקר הבכור לשריפה הוא עומד, ולכן פטורה בהמת שביעית בעיקרה מן הבכורה.

ושנינו במשנה: **נתנו לכהן**, אין הכהן רשאי לקיימו, עד שיפריש שה תחתיו:

תנינא במשנתנו **להא דתנו רבנן**:

ישראל שהיה לו פטר חמור בתוך ביתו, ואמר לו הכהן "תנחו לו, ואני אפדחו", הרי זה לא יתנו לו, אלא אם כן פדאו הכהן בפניו של ישראל, ומשום שחשודים הכהנים להשתמש בהם בלי פדיון, והרי עד שלא נפדה פטר החמור אסור הוא בהנאה. (10)

חלתה, חייב מיתה ככל אוכל מעיסה שלא הורמה חלתה.

ואמאי חייבת עיסת שביעית בחלה, והרי נאמר: **כיון דאילו מטמיא** [אם טיטמא החלה] **בת שריפה היא**, (6) אם כן "לאכלה" אמר רחמנא ולא לשריפה, ותיפטר עיסת השביעית מן החלה! (7)

ומשנינן: **שאני הכא** גבי חלה **דכתיב** בה [במדבר טו כא]: "מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה לדורותיכם", (8) ולמדנו שאף עיסת השביעית חייבת בחלה.

תניא נמי הכי:

מנין לאוכל מעיסת שביעית עד שלא הורמה חלתה שחייב מיתה, שנאמר "לדורותיכם".

ומקשינן: ולגמר מינה [נלמד בכורה בשביעית מחלה בשביעית] לחייב בכורה

שעדיין לא נפסלו.

6. **כתב רש"י**: חלה טמאה אין לה תקנה אלא שריפה, דהאוכל תרומה טמאה חייב מיתה. [וראה הערת רבי עקיבא איגר על מה שכתב שהוא במיתה]. ומתבאר מלשון רש"י שאין חיוב לשורפה, אלא שבהכרח תלך לשריפה כיון שאין לה תקנה. ולפי זה כוונת הגמרא היא, דכל שאין מתקיים "לאכלה" יש לפטור מן החלה.

7. לפי גירסת הרמב"ם — הובאה בהערה לעיל — שפטורה מן הבכורה משום שמשתכר בפירות שביעית ואסור משום סחורה, תמה **בלחם משנה**: מה מקשה הגמרא מחלה, וראה מה שכתב שם. וראה מה שכתב עוד מהרי"ט אלגאזי בהלכות חלה ב יא.

8. לשון רש"י הוא: לדורותיכם כתיב בחלה,

משמע אפילו בשביעית, וכתיב "מראשית עריסותיכם". ובמהרי"ט אלגאזי הלכות חלה ב יא, כתב: ראיתי לרש"י ... ולכאורה אינו מובן למה הביא רש"י קרא ד"מראשית עריסותיכם" נמי, כיון דאינו ענין לדרשה זאת, וכבר הקשה כן הרב תוספות יום טוב גבי מתניתין דשביעית ט. וראה מה שפלפל בדברי רש"י.

9. הנה בפשוטו היה נראה לפרש את הקושיא: נילף מחלה, שעל אף שאמרה תורה לאכלה ולא לשריפה, מכל מקום אין זו סיבת פטור מעיקר דין בכורה כשם שאינה סיבת פטור מעיקר דין חלה. ורש"י כתב: וליגמר מינה דלא אמר לאכלה ולא לשריפה, ותתחייב בהמת שביעית בכורה, ויש להעמיס בדבריו גם הפירוש הנזכר.

10. בהערה שעל משנתנו הובאה מחלוקת הראשונים בביאור מה ששנינו "אסור לקיימו",

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח:

מתניתין:

זאת אומרת, ממה ששינו במשנתנו ובברייתא יש ללמוד, שנחשדו הכהנים על פטרי חמורים לעבוד בהם בלי פדיון. ומקשינן: והרי פשיטא שנשמע כן ממשנתנו ומן הברייתא; ומה בא רב נחמן ללמדנו?!

ומשינן: מהו דתימא: הני מילי שאין ליתן לו את פטר החמור, אלא היבא דמוחזק לן דמיקרי, כלומר, מוחזק לנו הכהן שהוא נקרא חשוד, כי ראינוהו שנחשד בדבר — (11)

אבל בפתמא, לא —

וקא משמע לן רב נחמן דמורי בה כל כהן היתירא, [מורה הוא היתר להשתמש בו בלי פדיון, כי סבור הוא למה אפדנו, והרי הפדיון יהא שלי שכהן אנ], ולכן כל כהן אסור לתת לו פטר חמור. (12)

המפריש פדיון פטר חמור, וקודם שנתנו לכהן מת שה הפדיון:

רבי אליעזר אומר:

הרי ישראל חייב באחריותו לפדותו בשה אחר כדי שיתננו ליד כהן, כי דין פדיון פטר חמור כחמש סלעים של בן בכור, שנתבאר במשנה לקמן [נא א]: המפריש פדיון בנו ואבד, חייב באחריותו, ויליף לה שם ממקרא.

וחכמים אומרים: אין חייב באחריותו, כי דין פדיון פטר חמור כדין פדיון מעשר שני, וכשם שבמעשר שני, אינו חייב באחריותו אם נאבדו לאחר הפרשה וקודם שהעלה את הפדיון לירושלים כמצותו, כך גם בפדיון פטר חמור, אם מת הפדיון קודם שבא ליד כהן כמצותו, אינו חייב באחריותו.

העיד רבי יהושע ורבי צדוק על פדיון פטר חמור שמת קודם שבא ליד כהן, שאין כאן

11. כן פירש רש"י בפירוש אחד. ובפירוש אחר פירש "דחזינן ליה דאיתרמי ועבד עבודה בפטר חמור". ורבינו גרשום פירש: דמוחזק לן בההוא [כהן] דלא הוי חכם כל כך, ומיקרי ועביד ביה עבודה קודם שיפדנו.

12. הקשה בשיטה מקובצת בשם תוספות חיצוניות: קשיא לי, ישראל נמי כי מפריש טלה והוא לעצמו [כגון בספיקות] מורה בה היתירא. וראה תירוצם החסר, ומה שכתב בביאור כוונתם במהרי"ט אלגאזי [יג א], ומה שכתב הוא לחלק בין ודאי לספק. [ויש לדון ולפרש, שהכהן מורה היתירא, שבעצם נתינת הישראל לו את פטר החמור נתקיימה מצות נתינה, וסובר, שנתינת

שלדעת רש"י אסור לכהן לקיימו ברשותו אפילו שעה אחת, והרמב"ם והרע"ב מפרשים שאסור להשתמש בו עד שיפדנו.

והקשה באור גדול על המשניות: לפי שיטת הרמב"ם, האיך למדנו ממשנתנו שחשודים הם להשתמש בלי פדיון, והרי לא אמרה המשנה אלא שלא ישתמש בו?!

וכתב לפי שיטתם, שאין הם גורסים "תנינא להא דתנו רבנן", אלא "תנו רבנן", ובאמת הברייתא באה להוסיף דין שלא למדנו ממשנתנו. [וגירסא זו נוחה יותר לכאורה, שהרי במשנה אינו מבואר שאין ליתנו לו, ואילו בברייתא מבואר שאסור ליתן לו].

והכמים אומרים: פטר החמור אין צריך להקבר, כי משעת הפרשה זכו בו כהנים, וכבר נפדה בשה, ונפקע איסורו; והטלה ינתן לכהן, שכבר זכו בו שבט הכהנים משעת פדיון. (13)

גמרא:

שנינו במשנה: המפריש פדיון פטר חמור ומת, רבי אליעזר אומר חייב באחריותו כחמש סלעים של בן:

אמר פירש רב יוסף: מאי טעמא דרבי אליעזר?

לכהן כלום, כלומר, אין הישראל חייב לפדותו עוד כדי ליתן לכהן, וכדעת חכמים שאינו חייב באחריותו.

מת פטר החמור עצמו אחר הפדיון וקודם שנתן את הפדיון לכהן:

רבי אליעזר אומר: יקבר פטר החמור, כי הואיל ולרבי אליעזר הרי הוא חייב באחריות הטלה, הרי זה כאילו לא הפרישו ולא נפקע איסור הנאת פטר החמור; והישראל מותר בהנאתו של טלה, כלומר, מותר הוא להשתמש בטלה, שהרי זה כמי שלא הפרישו.

באחריותו כדי לקיים מצות הנתינה! ולכאורה צריך לפרש, שמצות הנתינה תחילת דינה מה שיש פדיון בידו, אבל מה שיש לו בביתו פטר חמור, אינו מחייבו אלא בהפרשה ולא בנתינה. [אך צריך עיון בזה מדברי החזון איש בכורות יז יא, שכתב: חיוב הנתינה לכהן בפטר חמור אינה דבר המתחדש לאחר הפרשה, אלא פטר חמור מחייב נתינת שם לכהן, כמו חמש סלעים דפדיון הבן, אבל תרומות ומעשרות הוא ענין המתחדש אחר הפרשה, וקודם שהפריש עדיין אין חובה עליו לגבי הכהן כלום, שחוב הנתינה הוא תרומה, ועדיין אין תרומה בעולם קודם הפרשה].

ב. מתבאר ממשנתנו לדעת רבי אליעזר, שבהפרשת פדיון פטר חמור אין הפדיון נעשה של שבט הכהונה, ומשום שלמד כן מפדיון הבן. ואם כן למדנו שבפדיון הבן אין ההפרשה עושה ולא כלום.

אך הנה במהרי"ט אלגאזי בפרק יש בכור [סז ג] כתב בדעת רש"י והרא"ש, דפדיון הבן חשיב כשאר מתנות כהונה, דמשעה שהפרישם הוי ממון כהן, ואין לבעלים בהם כי אם טובת

פטר החמור עצמו לכהן מפקעת את האיסור כמו נתינת הפדיון לכהן. והיתר זה אינו שייך בישראל. [אחרונים].

13. א. נתבאר על פי לשון רש"י.

ובפשוטו, כל משנתנו מחלוקת אחת היא, אם זכו הכהנים בפדיון משעת הפרשה. שלחכמים זכה שבט הכהונה מיד בהפרשה, וכיון שכן אינו חייב באחריות, כי כבר נתקיימה מצות הפדיון בזכיית שבט הכהונה בו, וגם הפקעת איסור ההנאה תלויה בזכיית שבט הכהונה בפדיון, [או בנוסח אחר: בקיום מצות הפדיון], וכיון שלחכמים זכו כבר כהנים, נפקע איסור ההנאה, והטלה של כהן הוא. ואילו רבי אליעזר סובר, שלא זכו הכהנים כלום על ידי הפרשה, וממילא חייב הוא באחריות, שמצות הפדיון לא נתקיימה כי לא עשה ולא כלום, ואיסור ההנאה לא נפקע משום שהוא תלוי בזכיית הכהנים [או בנוסח אחר: בקיום מצות הפדיון, ראה שיטה מקובצת אות ג], ומשתמש הישראל בו כי שלו הוא.

ומיהו קשה: הרי ודאי מצות נתינה לכהן פרטי יש בפדיון פטר חמור, ולמה אינו חייב

משום דכתיב "אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", הקיש הכתוב פדיון בכור בהמה טמאה לפדיון בכור אדם, כדי ללמד:

מה בכור אדם חייב באחריותו אף לאחר שהפריש חמש סלעים לפדיונו, אף בכור בהמה טמאה חייב באחריותו, אף לאחר שהפריש שה לפדיונו.

אמר הקשה ליה אביי:

כיון שאתה מקישם, נאמר: אי מה בכור אדם מותר בהנאה קודם פדייה, אף בכור בהמה טמאה מותר בהנאה קודם פדייה, והרי רבי יהודה סובר שבכור בהמה טמאה אסור בהנאה קודם פדייה!?

וכי תימא הכי נמי, דרבי אליעזר לא סבר כרבי יהודה, אלא כרבי שמעון המתיר פטר חמור קודם פדיון בהנאה; כך אי אפשר לומר, שהרי:

והתנן במשנתנו מת פטר חמור קודם שבא הפדיון ליד כהן: רבי אליעזר אומר יקבר, ומאי "יקבר"? וכי לאו למימרא דאסור בהנאה ולכן יקבר; הרי שקודם הפדיון — דהיינו לרבי אליעזר קודם שבא ליד כהן — פטר החמור אסור בהנאה! הרי מבואר שאף רבי אליעזר כרבי יהודה סבירא ליה האוסר בהנאה, ואם כן נאסור אף בכור אדם בהנאה מן ההיקש.

ומשנינן: לעולם רבי אליעזר כרבי שמעון סבירא ליה המתיר פטר חמור בהנאה, ומה ששנינו במשנתנו "יקבר", לא תפרש שהוא משום איסור ההנאה, אלא יקבר כככור אדם, כי הועיל ההיקש שהקשה תורה בהמה טמאה לבכור אדם, ללמד שפטר חמור — קודם פדיון — טעון קבורה כככור אדם שהוא טעון קבורה.

ומקשינן עלה: האיך אפשר ללמוד מההיקש לבכור אדם שיהא פטר חמור טעון קבורה! אלא [וכי] אדם בכור הוא דבעי קבורה, ואילו אדם פשוט לא בעי קבורה, עד שאתה אומר: הקישתו התורה לבכור אדם כדי ללמוד דין קבורה מבכור אדם, והרי דין הקבורה אינו שייך בבכורתו כלל!?

ועוד תניא בהדיא שרבי אליעזר אוסר פטר חמור בהנאה קודם פדיון, ושוב קשה: למה לא נקישנו לבכור אדם לענין זה.

דתניא: מודה רבי אליעזר, בישראל שיש לו ספק פטר חמור בתוך ביתו, שמפריש טלה עליו כדי להפקיע את איסורו — וכדעת רבי יהודה לעיל ט ב, שצריך פדיון כדי להפקיע את האיסור — והוא שלו, כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה; הרי מבואר שלרבי אליעזר פטר חמור אסור בהנאה, שאם לא כן, כיון שהוא שלו, אינו צריך להפריש וכמבואר לעיל ט ב. (14)

דבודאי פטר חמור סבירא ליה דכל כמה דלא מטי פטר חמור ליד כהן לא מפריק, מודה הוא בספק שאין צריך לתת פדיון לכהן אלא מפריש טלה והוא שלו.

ובהערות לעיל ט ב הובא להקשות: אם

הנאה ליתנם לכל כהן שירצה, והוא הדין בפדיון, דכיון דהפריש חמש סלעים נעשה ממון כהן, ואין לו אלא טובת הנאה. וצריך תלמוד.

14. פירש רש"י: מודה רבי אליעזר, אף על גב

מי שהיה בן חודש עד חמש שנים בשעת הערך, וקצבתו שקצבה לו תורה היא חמש סלעים, והמתין מלשלם את ערכו אחר שכבר נעשה בן שש וקצבה שקצבה תורה למעריך אותו היא עשרים שקלים, מכל מקום המעריך אינו משלם אלא כפי ערכו של הנערך בשעת הערך.

ופדיון הבן זמנו הוא אחר שלשים יום, שהרי אמרה תורה [במדבר יח טז]: "ופדויו מבן חדש תפדה".

וזמן פדיון פטר חמור הוא לאלתר משנולד. (17)

ומקשיגן: וכי זמן פדיון פטר חמור הוא

אלא אמר רבא: לעולם רבי אליעזר אוסר בהנאה ולכן יקבר, ודקשיא לך: למה לא מקשיגן בכור בהמה טמאה לבכור אדם להתירו בהנאה קודם פדיון: (15)

משום דאמר קרא "אך פדה תפדה את בכור האדם, ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", ובא "אך" למעט: לפרייה הקשתיו, ולא לדבר אחר כגון להתיר פטר חמור בהנאה.

תנן התם: (16)

הערכין נערכים בשעתן, כלומר, מי שקיבל על עצמו ערכו של אדם ["ערכו עלי"], הרי תשלום הערך הוא כפי הקצבה שקצבה תורה [ויקרא כז] לנערך בשעת הערך, שאם העריך

ואולם העירו האחרונים, שמכל מקום צריכים אנו גם לדבריהם, שהרי מדאמרינן "ומודה רבי אליעזר" משמע, שמסברא היינו אומרים כן רק לרבנן. ובהכרח שהוא משום דלחכמים חשיב שיש כאן זכיית הכהנים שתפקיע את האיסור, אף שאין זוכים בפועל, ורק לרבי אליעזר שאין זכיה לכהנים אפילו בהפרשת ודאי, לא הייתי יודע שבהפרשה בעלמא נפקע האיסור, וקא משמע לן שפקע.

15. נתבאר על פי הרש"ש. שלא כמסורת הש"ס שתמה על תיבת "אלא".

16. נרשם בהערה על הגליון: במשנה לא מצאתי, ודע, דבכסף משנה (בכורות) [ביכורים] יב ו העתיק "תניא".

17. בפשוטו, בבא ד"הערכין נערכין בשעתן" אינה מתפרשת באופן שוה עם שאר בבות הברייתא, הבאות לקבוע את זמן המצוה. [ואולם יתכן לפרש, דהנה בברייתא דבסמוך מבואר גבי

איסור ההנאה פוקע על ידי זכיית הכהנים — וכאשר צידד בקהלות יעקב, ופשיטא ליה לשערי ישר — אם כן בספק פטר חמור שלא זכו הכהנים, כי המוציא מחבירו עליו הראיה, במה נפקע האיסור. וביאר בשערי ישר ה ז ד"ה אמנם, ובקהלות יעקב סימן ג — כל אחד לפי דרכו — דמשום שאנו פוסקים המוציא מחבירו עליו הראיה, אין זו הפקעת דין הכהנים לגמרי, ולכן נפקע איסור ההנאה, ראה דבריהם.

וקשה: הניחא לרבנן, דבזכיית השבט על ידי ההפרשה נפקע האיסור, אבל לשיטת רבי אליעזר הסובר שלא נפקע האיסור אלא בנתינה ממש ליד כהן, הדרא קושיא לדוכתיה, הרי לא ניתן לשום כהן?! ומוכרח מכאן לכאורה, דרק במקום שמחוייב הוא ליתן לכהן בזה הדין הוא שאיסור ההנאה לא נפקע עד שיתן לרבי אליעזר או עד שיזכה בו שבט הכהונה לרבנן, אבל כשאין דין נתינה לכהנים, פוקע האיסור בהפרשה בעלמא, ואף שאינה עושה שום דין [דלא כסברת השערי ישר שם, דכיון דלא נעשה שום דין על הפדיון, במה ייפקע].

לאלתר?! ורמינהי ממה ששנינו בברייתא:

אין בערכין ובפדיון הבן ובנזירות ובפטר חמור פחות משלשים, כלומר, אין מעריכין כלל מי שהוא פחות משלשים יום, (18) ואין פודין את הבן קודם שיהיה בן שלשים יום, ואין יכול אדם לקבל עליו נזירות פחות משלשים יום, (19) ואין פודין את פטר החמור קודם הגיעו לשלשים יום —

ומוסיפין בכל אלו עד עולם, כלומר, מעריכין כל אדם בכל גיל שיהא, ופודין את הבן משלשים יום ועד עולם ואף שמאחר זמן הפדיון אינו צריך להוסיף יותר, ויכול אדם לקבל עליו נזירות כמה שירצה, ופודה את פטר חמורו בשה אפילו אם איחר פדיונו הרבה, ואין צריך להוסיף בפדיונו — (20)

הרי למדנו שאין פדיון לפטר חמור קודם שלשים יום, שלא כמבואר בברייתא דלעיל שפדיון פטר חמור הוא לאלתר?!?

אמר תירץ רב נחמן:

זו ששנינו בברייתא הראשונה: "ופדיון פטר חמור לאלתר", אין הכוונה שחייב הוא

בפדיון מיד, אלא **לומר שאם פדאו** בתוך שלשים יום הרי הוא **פדוי**, אבל עיקר מצות פדייה לא קיים. (21)

ומקשינן על פירוש זה: **מכלל**, אם כן נלמד מכאן **דבנו אם פדאו** בתוך שלשים אינו **פדוי**, שהרי שנינו: פדיון הבן אחר שלשים ופדיון פטר חמור לאלתר, והיות ולאלתר דפטר חמור היינו שפדיונו פדוי בדיעבד לאלתר, ממילא משמע שבפדיון הבן אינו פדוי אפילו בדיעבד עד אחר שלשים יום —

והאיתמר לקמן מט א:

הפודה את בנו בתוך שלשים יום, רב אמר: בנו פדוי [ונחלק בזה על שמואל שאמר: אין בנו פדוי], ואם כדברין, תיקשי לרב האומר בנו פדוי!?

ומשנינן: **לאו איתמר עלה**, האם לא למדנו בענין אותה מחלוקת דרב ושמואל: **אמר רבא: דכולי עלמא** — בין לרב ובין לשמואל — אם אמר אבי הבכור "מעבשיו יחול הפדיון" **אין בנו פדוי**, ולא נחלקו אלא כשאמר "לאחר שלשים יום יחול הפדיון", ונתעכלו המעות ואינם בעין ברשות כהן

לפחות מבן חודש.

19. סתם נזירות שלשים יום, כדכתיב [במדבר ו ה]: "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו", "יהיה" בגימטריא שלשים הוו, רש"י.

20. נתבאר על פי רש"י. [וצריך ביאור מה הוא לשון "ומוסיפין", גבי פדיון הבן ופטר חמור! ?].

21. הנה לעיל [י ב] תניא: "תפדה תפדה" תפדה מיד, ואילו כאן מבואר שלכתחילה צריך

פדיון הבן "ומוסיפין" — אחר שלשים — עד עולם", וביאר רש"י, שאף אם איחר תשלומי אינו מוסיף יותר משום איחורו. ולפי זה יש לומר שכוונת הברייתא כאן היא: תשלום פדיון הבן לעולם הוא כפי התשלום שהיה לו לשלם בפדיון הבן לאחר שלשים שהוא תחילת זמן הפדיון, ובפטר חמור לאלתר שהוא זמן הפדיון, ואיחור הזמן אין מוסיף בתשלום, ולפי זה ענין אחד הוא עם "הערכין נערכין בשעתן".]

18. שהרי בפרשת ערכין לא נתנה תורה קצבה

כשהגיע זמן הפדיון —

ששנינו: "ופדיון פטר חמור לאלתר".⁽¹⁾

ואם כן לא קשה על רב מהברייתא שמבואר בה דאין בנו פדוי לאלתר אפילו בדיעבד, שאף רב מודה בזה.

מתני רמי בר חמא לרב ששת הסובר שמצות פדיון פטר חמור היא לאלתר, ממה ששנינו בברייתא:

ג-א רב ששת אמר ליישב באופן אחר את הסתירה ממה ששנינו בברייתא ראשונה "ופדיון פטר חמור לאלתר", למה ששנינו בברייתא השניה "אין בפטר חמור פחות משלשים":

מצותו של פטר חמור **כל שלשים יום** ומפרש לה ואזיל, מכאן ואילך, או פודהו או עורפו.

מאי לאו, האם אין כוונת מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום", לומר שמצוה לשהותו כל שלשים יום, ותיקשי לרב ששת האומר שזמן מצות פדיון פטר חמור היא לאלתר, רק שאינו עובר עליו עד שלשים?!⁽²⁾

הא דקתני "אין בפטר חמור פחות משלשים", לא בא התנא לומר שמצות פדיון פטר חמור אינה קודם לשלשים יום, אלא לעולם מצות הפדיון היא לאלתר, וכפי ששנינו בברייתא הראשונה, אלא לומר שאם לא פדה אינו עובר עליו עד שלשים, ומכאן ואילך עובר; ומכל מקום יכול אפילו לכתחילה לקיים מצות הפדיון לאלתר, וכמו

ומשנינו: לא כאשר פירשת את מה ששנינו "מצותו כל שלשים יום", אלא הכי קאמר: מצוה לפדותו כל שלשים יום, כלומר זמן מצותו הוא לאלתר ועד שלשים יום, ואם

להשהותו עד שלשים יום. וראה בזה בחזון איש בכורות יז ט.

יום?! וצריך לומר דמרבנן בעלמא. ורבינו גרשום מפרש את הגמרא באופן אחר: רב ששת בא לחדש ביאור אחר במה ששנינו "ופדיון פטר חמור לאלתר", כי לא באה הברייתא לומר שזמן המצוה הוא לאלתר, אלא באמת זמן המצוה הוא לאחר שלשים, אך מכל מקום אם פדאו לאלתר אינו עובר, ואף על גב שפדאו קודם למצותו. [ולפירושו דומה תירוצו של רב ששת לזה של רב נחמן, אלא שרב נחמן אמר שבתוך שלשים פדיונו פדוי, ואילו רב ששת אמר שאינו עובר אם פדאו בתוך שלשים, וצריך ביאור החילוק ביניהם].

1. נתבאר על פי רש"י. וביאר בחזון איש בכורות יז ט: דכל מצוה שאין לה זמן אינו עובר עליו אם דעתו לקיימה, וכדררשינן: "ושמרתם את המצות", מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה, ומשמע דאינו עובר אלא משום חימוץ, והכא קבעו חכמים זמן שלשים יום, ומכאן ואילך עובר עליו מדרבנן. אי נמי: כיון שאמרה תורה "ואם לא תפדה וערפתו", הדבר מסור לחכמים לקבוע זמן.

2. נתבאר על פי רש"י. ורבינו גרשום על פי דרכו פירש: לאו מצוה לשהותו כל שלשים יום, אלמא דאם פדאו קודם עובר עליו.

וכפירושו הראשון מבואר בשיטה מקובצת אות א, ראה שם שהוקשה לו: כיון דמצוה לפדותו לאלתר, אלמא לא יליף כלל מפדיון הבן [שזמנו לאחר שלשים], אם כן מנא לן להא דמשלשים יום עובר, ומה הוא שיעור דשלשים